

מאזרזת הישבת

עם "מאזרזת הפרשה"
מבית "המכון התורני"
עמודים: 7-12

שע"י המכון התורני ירושלים

תולדות - תשפ"ג | גליון מ | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

פ.א

גודל מעלת יצחק אבינו

כי ישמעאל ועשיו אינם נקראים זרע, והקשה הרמ"ק הרי קיימא לן ביבמות (ע. א) שזרע פסול מיקרי זרע ואם כן גם אם נימא רק "לזרעו" ולא "לזרעו של יעקב", זה כולל את עשיו. אבל לפי דברי רבינו מיישב האפרקסתא דעניא, שכל מה שזרע פסול מיקרי זרע זה רק אחר גמר השתלשלות האבות עד יעקב, אבל עד יעקב נחשבו זרע רק מי שעשו בעצמם פעולות צדקות להידמות לאברהם, אבל אין הכי נמי שמיעקב ואילך כל בן נקרא זרע, וכיון שבתפילת ראש השנה מדברים על האבות, גם אם אומרים "ועקידת יצחק לזרעו" וכו' ברור שהכוונה רק לזרע יעקב שהוא סוף השתלשלות האבות].

ביאור נוסף שמביא ה"קדושת לוי" הוא - "או יבואר על פי מאמר האר"י ז"ל (בליקוטי תורה פרשת חיי שרה) על תיבות "כי ביצחק יקרא לך זרע", כי יצחק היה מסטרא דנוקבא כמאמר הכתוב (לעיל יח, י) "והנה בן לשרה אשתך" [שנתייחס לשרה], אבל אחר כך [בשעת העקידה] בא אליו נשמה מאברהם מסטרא דדכורא ואז היה לו חיים [עיין על זה גם באור החיים לעיל יח, י], וזהו שאמרו במדרש מהיכן בא, חד אמר מהר המוריה בא דכתיב ביה "כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך", ונמצא שכללו באברהם אחר פטירת שרה שאז בהר המוריה פרוה נשמתו וחזרה בעיבור אחר עיבור דדכורא, וזהו הרמז בפסוק דידן "ואלה תולדות יצחק בן אברהם" כלומר מנין בא זה שיהיה ליצחק תולדה הלא יצחק לא היה לו חיים להוליד, ועל זה מיישב הכתוב "אברהם הוליד את יצחק" שהגיע לו נשמה מסטרא דדכורא על ידי אברהם.

הכרת עצמו

מרגיש מכל זה על עצמו. ועל יעקב שנאמר עליו (מיכה ז, ט) "תתן אמת יעקב", שהוא סמל של אמת, רואה בו עשו רמאי, ואמר "הכי קרא שמו יעקב ויעקבני". ועוד יותר, על "קרא שמו" איתא במדרש רבה, הקב"ה קרא שמו. ד"א אביו קרא לו שם (הובא ברש"י ע"ש), ואפילו הכי עלה על דעתו של עשו שלכתחילה קרא הקב"ה, או יצחק, שמו יעקב, על שם "ויעקבני", עד כדי כך הוכר יעקב בעיניו של עשו לרמאי. ופלא הדבר! הקב"ה ישמרנו ויוליכנו בדרך אמת, שנדע להכיר את עצמנו, וגם לא נטעה בהכרת הזולת. (זכרון

מאיר - רבי מאיר רובמן)

כח הדמעות

"וישא עשו קולו ויבך ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך" (כו, לט) מכאן אנו למדים את כח הדמעות. לעיל כתוב "ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד" ולא נענה, ומשנתן קולו בכייה מיד נענה ונתברך. (מליץ יושר)

בתחילת הפרשה נאמר: "ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק". וידועה קושית המפרשים מדוע כפל הכתוב פעמיים שיצחק בנו של אברהם. ראיתי ב"קדושת לוי" כמה פירושים בענין, ואזכיר כאן שנים מהם.

הראשון - הכלל, דכתיב בתורה (לעיל כא, יב) "כי ביצחק יקרא לך זרע", (ודרשו מזה חז"ל בנדרים דף לא ע"א שרק יצחק נחשב כזרע אברהם ולא ישמעאל), ואף על פי שבפועל גם ישמעאל נולד מאברהם, אעפ"כ השתלשלות האבות היא רק אם בנו יהיה צדיק ואז יהיה ויקרא זרעו, אבל אם לאו אינו נקרא זרעו. אמנם כל זה הוא רק עד האבות, אבל מהאבות ואילך אינו כן, אלא כל אב המוליד בן ממילא הבן הוא זרע האב ואינו צריך לעשות שום פעולה נוספת להקרא זרע האב, אבל אצל האבות לא הספיק עצם ההולדה להקרא זרע האב אלא הבנים היו צריכים לעשות פעולות של צדקות כמו האב שלהם על מנת להקרא זרעם, ו"תולדה" היא לשון פעולה (כמו שאמרו חז"ל על הפסוק אלה תולדות נח הדא הוא דכתיב [במשלי יא, ל] "פרי צדיק עץ חיים", מה הן פירותיו של צדיק, מצוות ומעשים טובים, נמצא דב"תולדות" מונחת פעולת טובה וצדקות). וזהו הרמז בפסוק "ואלה תולדות יצחק", שיצחק עשה פעולה כדי שיהיה נקרא בן אברהם וזרעו. [לפי ביאור רבינו מיישב בשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק ד סימן ססד) את קושיית הרמ"ק [בספרו זבח שלמים] שהביאה הט"ז (באורח חיים סימן תקצא סעיף קטן ג) על דברי הריב"ש (בסימן לח) שאין לשנות בתפילת ראש השנה תיבות "ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור" ולומר "לזרעו של יעקב"

כח (יש דעה יא) חשוון [ה' כד]: רבנו יונה החסיד ב"ר אברהם מגירונדי מחבר ספר שערי תשובה

תלמידים גדולי תורה ומאורי הדור. בין גדולי תלמידיו הידועים הם: הרשב"א, הרא"ה, רבינו יצחק בן אברהם נרבוני, רבינו הלל בן שמואל מוירונאי ורבינו שלמה בן עלי משיריא המחבר והמסדר את חידושי תלמידי רבינו יונה.

לא ארכו לו שם הימים בטולידה, כי בעודו יושב בעיר ומצפה לעלות לציון ברנה נקרא אל השמים כבודו ובפתע פתאום שבה נפשו אל האלקים, כי נאסף אל עמיו בכ"ח לחודש מרחשוון בשנת ה' אלפים כ"ד, ויבכו אותו כל בית ישראל. ובהגיע השמועה אל הרמב"ן קונן עליו קינה גדולה ומרה, בה ביטא את יגונו העמוק ואת הערצתו המופלגת אליו כאחד.

רבינו נערץ על כל בני דורו ועל הדורות הבאים אחריו השותים את דבריו בצימאון גדול ובשקיקה ועוסקים תמיד בתורתו. מיוחדים הם דברי רבינו בחיי בהקדמת ספרו הכותב לאמר: "מפירושו אחד קדוש מדבר נכבדות ונכוחות וכו' איש אלקים בתורה עמוד לפינה הוא הרב הגדול רבינו יונה ז"ל, דבריו אשית עטרת פז לראשי להחיות את נפשי מה יקר חיבורו מזהב ומכל פנינים".

מתורתו השאיר אחריו ספרים הרבה, מהם שנדפסו ומהם שנשארו בכת"י. (א) מפירושו לתורה שבכתב – נדפס פירוש על ספר משלי. (ב) לאחרונה נדפסו גם דרשות ופירושי רבינו יונה על התורה (י-יג תש"ס). (ג) פירוש על מסכת אבות. (ד) על הלכות הרי"ף למסכת ברכות ע"י תלמידו, וידוע בשם פי' תלמידי רבינו יונה. (ה) חי' על מסכת סנהדרין (בספר סם חיים). (ו) עליות דרבינו יונה למס' בבא בתרא. (ז) תלמידי רבינו יונה למס' עבודה זרה. (ח) פי' להגדה של פסח (בס' חקת הפסח). (ט) משפטי בדיקת הריאה (בס' תשובת הגאונים). (י) סדר פסח של רבינו יונה. וכן ספרי המוסר הידועים והנפוצים בישראל, הלא הם: (יא) שערי תשובה. (יב) ספר היראה. (יג) אגרת התשובה. (יד) יסוד התשובה. כמו כן מובאים עוד מספריו שנשארו עדיין בכת"י – חידושים עמ"ס פסחים ומגילת סתרים על הלכות חנוכה ודרושים. (מתוך הקדמת שערי תשובה מכוון אורות חיים)

מגדולי הדור בדור-דעה של סוף האלף החמישי ותחילת האלף הששי היה רבינו יונה החסיד ז"ל, שהאיר את פני תבל בתורתו בקדושתו ובחכמתו, העמיד תלמידים הרבה והנחיל מורשה לדורות הבאים בספריו הקדושים בתורה וביראה.

רבינו יונה החסיד בן החכם הנכבד רבי אברהם ז"ל (מנוסח המצבה) מגירונה אשר בספרד, בצעירותו גלה למקום תורה בצרפת ויצק מים על ידי רבותינו הצרפתים בעלי התוספות והיה לתלמידם המובהק של רבינו שמואל בן שניאור מבנבורק ז"ל (ואחיו רבי משה ז"ל) ורבינו שלמה בן אברהם ממנטפלייר ("מן ההר") ז"ל.

עם שובו של רבינו יונה לגירונה נתקבל מיד להיות אלוף לראש עם קדוש על אף גילו הצעיר, להיות דורש ומורה את הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשו.

שם בגירונה מצא את שאהבה נפשו, ידידו ובן-דודו רבינו משה בן נחמן מגירונה ז"ל [הרמב"ן] בן אחות אביו.

ידידות איתנה ואהבה עמוקה שררו ביניהם וגם השתדכו והתחתנו יחד צאצאיהם כאשר נשא רבי שלמה בנו של הרמב"ן את בתו של רבינו יונה, מהם יצאה שושלת גדולה ומפוארת של גדולי תורה צדיקים ואלופים בישראל.

הרמב"ן רחש הערצה מופלגת וחיבה יתירה לרבינו יונה ואחר פטירתו כשנולד בן לבתו, היא כלתו של הרמב"ן, ציוה לקראו על שם זקנו רבינו יונה, אף כי לו משפט הבכורה להקרא על שם הרמב"ן, באמרו: "וזרח השמש ובא השמש".

זמן לא רב ישב רבינו בגירונה כי נכסוף נכסף לחזות בטוב ה' בארץ ישראל, ושם לדרך פעמיו. בימים ההם אשר כבר נודעה בשערים גדולתו קידמוהו בכבוד עצום בכל מקומות בואו. ובהגיעו לעיר ברצלונה נתעכב שם להפצרת אנשי העיר ויסד שם ישיבה גדולה. גם שם לא שהה הרבה זמן והמשיך במסעו כשמגמת פניו אל מחוז חפצו – ארץ ישראל. אך שוב כשהגיע לטולידה [טוליטולה] עיכבוהו אנשי העיר להישאר שם, ורבינו יונה ניאות לרוב הפצרותיהם לשבת איתם כשנה או שנתיים. ויחן פני העיר כי גם שם יסד ישיבה נכבדה והעמיד הרבה

במעלת לימוד הספר 'שערי תשובה'

צדק, הלא הוא הספר "שערי תשובה" לרבינו יונה. הסיבה לכך, שהספר שערי תשובה מיוסד בעיקרו על ההלכה ומחברו נמנה על גדולי הפוסקים הראשונים. ההלכה הלא אינה משתנית לעולמים, ואינה מוציאה שום אחד מישראל

מהכלל (החפץ חיים בשם הג"ר חיים מוולוז'ין זצ"ל).

♦ הג"ר שמעון שקאפ זצ"ל, ראש ישיבת גרודנא ומחבר ספר 'שערי יושר', העיד על עצמו שבמשך חמישים שנה למד כל יום לפני תפילת שחרית חצי שעה בספר שערי תשובה לרבינו יונה ז"ל (מפי תלמיד מובהק).

◆ ספר 'שערי תשובה' נחשב לספר מוסר, אבל רבינו יונה קורא לספרו 'ספר החכמה', שבו הוא מלמד אותנו להבין ולהשכיל את חובתנו מן המצוות והעבירות, כפי שמגדיר בהקדמתו לשער שלישי: 'כשרון המעשה ועזיבת העבירות יקרא חכמה'.

◆ הסבא מקלם זצ"ל היה אומר: איננו אומרים שאין חכמה באומות העולם, אבל מה שיש אצלם בספרים שלמים, נמצא בדברי רבינו יונה בתיבות ספורות. ומהיכן ידע רבינו יונה ז"ל את נוראות המידות שעד כדי כך הוא גילה אותם ואת תקפם? מבואר עפ"י הכתוב "משכיל צדיק לבית רשע" (משלי כא, יב) - הצדיק יודע מה שנשמע בבית הרשע, ממעט הרע שנמצא בו זה נותן לו תמונה ברורה מהרע שנשמע בבית הרשע [הג"ר יחזקאל לוינשטיין זצ"ל אמר, שהסבא הוסיף, שאם היינו זוכים והיה מתגלה לנו שער האכזריות לרבינו יונה ז"ל, היה כל אחד מפחד לגור עם חבירו בחדר אחד].

◆ המשגיח זצ"ל אמר פעם לאחד מתלמידיו, כי למד את ספר שערי תשובה למעלה מאלף פעמים, ובכל פעם מצאנו חידוש אחר או אור אחר.

◆ בשנתיים האחרונות לחייו היו רוב דברי המשגיח זצ"ל סובבים על עניין הבחירה, ושלומדים מדברי רבינו יונה (ג, יז) שהיא אחת מהמעלות העליונות. אף מבואר בדבריו שם שיש לה כמה מדרגות: 'לכל אחת מהנה כמה מדרגות'. יש לעמול עליה ולהתרומם כדי לזכות למעלה זו. והוסיף, שבעיקבתא דמשיחא קשה להגיע למדרגות גבוהות, אולם מעלת הבחירה היא מדרגתנו, דהיינו, שלא לחיות עפ"י נטיות הטבע אלא להיות 'בוחר' מתוך חיזוק חכמה ויראה, לחיות עם שאיפה נכונה ולעמול על כך לפי כוחותינו.

◆ הג"ר עקיבא איגר זצ"ל אמר, שהוא מפחד מספר שערי תשובה לרבינו יונה, משום שהוא לא רק מוסר אלא פסקי הלכות (חיי המוסר ח"ב ע"ט' כג).

◆ החפץ חיים זצ"ל כותב בהקדמת ספרו: "אל יפלא בעיני הקורא, מכיון שכל הספר הזה מיוסד על עיקרי ההלכה מדוע אני מביא בכמה מקומות ראיות מספר שערי תשובה לרבינו יונה שהוא מכלל ספרי מוסר, כי באמת נראה לעינים להתבונן היטב במאמריו הקדושים בכמה מקומות, ששמר ודקדק את דבריו שלא יצא מגדר הדין, ובפרט בדיני לשון הרע שלו, בכל ענין וענין שכתב יש עליו מקור מן הש"ס, אך הוא קיצר מאד ולא הביא את המקורות כדרך של הראשונים".

הג"ר יחזקאל לוינשטיין זצ"ל כתב (אור יחזקאל - מכתבים, אגרת ל"ה), שלפי דעתו הקובע לימודו בספר שערי תשובה לרבינו יונה, מוצא בו עולם מלא ותורה שלמה.

◆ "הספרים 'שערי תשובה', 'חובות הלבבות', 'ספר הישר' לר"ת ו'מסילת ישרים', הם לנו לעיניים להלכות היראה וחובות הלבבות, חובת היראה, חובת מידות הטובות והסרת המידות הגרועות המושרשות בטבע האדם - אשר מצווים אנחנו לשרש אחר פורה ראש ולענה הזה. ספרים אלו הם לנו כספר ה'קצות' וה'נתיבות' בהלכה, כן הם לנו בהלכות חובות הלבבות. "נאמר על האנשים שאינם עורכים מחשבות להתבונן תמיד ביראת ה' ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" (שע"ת ג, טו) - ולב מי לא יחרד לשמוע הדברים האלה יוצאים מפורש מפי אבי היראה רבינו יונה ז"ל, אשר מפיו אנו חיים בהלכה למעשה" (הקדמת לבוש מרדכי ב"ק).

זכרון לצדיקים

כח חשוון תרפ"ט: מו"ה שלמה אבן ב"ר משה דנאן זצ"ל מח"ס "אשר לשלמה", "בקש שלמה" [פאס, מרוקו]

ורבנים, אחד מהם מו"ה משה סמחון הי"ו מו"ץ כעת במוגאדור, מו"ה מתתיה סירירו הי"ו הוא אחד מבדי"ץ כעת בפאס.

הרב הנזכר יש לו שני בנים חכמים רשומים ענפים דומים לשרשים, כמה"ר משה הי"ו וכמה"ר שאול הי"ו, וגם המה תלמידיו.

הרב הנזכר הוא היה מסדר סדר החליצה בכל המערב.

הרב הנזכר נתבש"מ ליל א' בתחילת הלילה כ"ח חשוון ש' תרפ"ט, ונקבר ביום א' בערב. ומה מאד יתפלא כל חוזה כי הרב הנז' היו שנותיו למעלה משמונים שנה, וכשהיה לומד גמרא ופוסקים

הוא היה כבחור בן עשרים שנה בעינו הזך וסברתו הישרה ופלפולו העצום, לא כהתה עינו ולא נס לחה. ובשעה שעלתה נשמתו של צדיק אל האלקים, האנשים שהיו שם באשכבתיה לא נראה להם בו שום שינוי כלל, כי תואר פניו הנהדרים היו מאירים ומזהירים.

מו"ה שלמה אבן דנאן זצ"ל האחרון בן מו"ה משה ז"ל רומ"ץ בפאס. הוא נולד יום שבת קודש ט' סיון תר"ח פ"ק.

ידוע ומפורסם בחכמתו, עוקר הרים וטוחנן, והוא פסקן גדול. ויש לו יד ושם בחכמת הקבלה. חיבר שו"ת "אשר לשלמה" נדפס כבר בירושלים תובב"א. ועוד לו כרך שו"ת אשר קרא את שמו "בקש שלמה", ומקורב נדפס בקאזאבלאנקא.

הרב הנזכר נתמנה למו"ץ ט"ז תמוז תרט"ל פ"ק, ומזה כמה והוא אב"ד בפאס. ובחשוון תר"פ נתישב בעי"ת ארבאט בבית דין הגדול של המערב מטעם הממשלה. ובשבת תרפ"א חזר לפאס לראש אב"ד.

והוא היה דרשן גדול, ובעת שהיה דורש ברבים יתפלא כל שומע דבריו הנעימים וירוה נחת משפתו הצחה והנמרצה דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב. כל ימיו לא מש מתוך האהל אהלה של תורה. הרב הנזכר הרביץ תורה ולימד תלמידים שמהם היו חכמים ומזהירים.

זכרון לצדיקים

ב' כסלו תשכ"ג: מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצוק"ל ראש ישיבת ליקווד ובעל "משנת רבי אהרן"

נפטר, החכמה שלו, המעשים שלו, והיראה שלו, הכל נשאר במקום, לתלמידיו ולכל המושפעים ממנו, התורה והיראה שלו, כל כוחותיו הרוחניים, נשארים במקום שהיה. יציאתו עושה רק רושם! כיון שההוד והזיו חסרים, אבל החיים! האש לוחט, זה נשאר פה! "יסד ארץ על מכוניה בל תמוט לעולם ועד".

הכנעתו של מרן רה"י

היתה לי הזכות להיות במחיצתו של מרן רה"י כעשרים שנה, ותמיד היה מבטל את עצמו בפני אחרים. לא היה פעם אחת שנכנסו אצלו ולא שמעו את אותו נוסח איך שביטל את עצמו, תמיד תמיד בקביעות.

הוא היה גבור, לוחם מלחמות השם, כולם יודעים שהוא זכה להעמיד כח התורה באמריקע, אבל הוא היה "כי קטן יעקב ודל", הכנעה מופלגת עם התבטלות במדה גדולה ביותר. היו מטרידים אותו שעות ותמיד היתה לו סבלנות, הוא הכניע את עצמו, והיה שומע עד הסוף, והיה עוזר.

לא הקפדן מלמד

אמר מרן רה"י אם אדם מלמד תורה כפי כוחו ומזכה את הרבים, אבל יש לו מדה של קפדנות, ובגלל זה אין לו השפעה בשלמות וכמשאחז"ל "ולא הקפדן מלמד" (אבות ב,ה), הרי מלבד מה שיהיה נתבע על קפדנותו, ידונו אותו ג"כ על שמיעט בהרבצת תורה.

סבלנות של רבי אהרן

אמר המשגיח, כמה שהעולם הזדעזע מהגבורה של רבי אהרן, אבל צריכים לדעת שהוא היה סבלן נורא ועצום ממש "חד בדרא" בכח הסבל שהיה לו! הוא היה סובל את כולם, הוא היה יחיד שיכל לסבול אנשים שאחרים לא מסוגלים לסבול אותם. פעם מישהו צעק עליו והשפילו עד עפר (בלוט"ע) וטען לו בחזק יד למה אתה מביא את פלוני הרי אני פה! ורבי אהרן שתק ולא הגיב. רבי אהרן זכה בזכות המסירות נפש שלו ובזכות הבזיונות שספג עם סבלנות שאין כמותה.

וילכו יחדו

בפרשת העקידה כתוב שלש פעמים "וילכו שניהם יחדו", בפעם ראשונה פירש רש"י "אברהם שהיה הולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ובשמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר", ובפעם השניה פירש רש"י "ואעפ"י שהבין יצחק שהוא הולך להשחט וילכו שניהם יחדו בלב שוה", והשאלה מה הפירוש של "וישב אברהם אל נעריו ויקומו וילכו יחדו אל באר שבע" שנאמר אחרי העקידה, אמר המשגיח בשם מרן רה"י, כמו שאליעזר וישמעאל שלא השתתפו בעקידה לא הרגישו שום התנשאות בלבם על מה שנעשה בעת הזאת, כן ממש מעידה התורה על אברהם ויצחק, שגם הם

תן לי יבנה וחכמיה

איתא בגמרא גיטין (נ) רבי יוחנן אמר לקיסר "תן לי יבנה וחכמיה", יותר מזה הוא לא ביקש. מבואר בגמרא דבאותו רגע היתה תביעה על ריב"ז, אבל למעשה צריך להבין, שהיה כאן הצלחה, כאן הכינו יסוד לכל הדורות. ההשגחה העליונה ידעה, שיצטרכו לעבור הרבה חורבנות, ובכל חורבן מוכרח שישאר יבנה וחכמיה. מי שמכיר את הקורות של עם ישראל, יודע שבכל חורבן נשאר יבנה וחכמיה, זה לא היה דבר חד פעמי בחורבן הבית, אלא לעולם.

מרן ראש הישיבה זצ"ל

בשעת הלוייה של מרן ראש הישיבה, אמר המשגיח הגאון הצדיק רבי נתן מאיר וואכטפויגל את היסוד הנ"ל והוסיף, בחורבן יהדות אירופה, אף אחד לא נשאר, היתה כזו גזירה נוראה - הכל נחרב ממש, רק יחידים נשארו. אבל היו צריכים לקיים את הצוואה של רבי יוחנן בן זכאי, שישאר יבנה וחכמיה. וההשגחה העליונה הורידה לעולם, עמוד אש ממש! יחיד! וביחיד הזה נשאר יבנה וחכמיה. כרכא דכולה ביה, הכל היה שם, תורה, יראה, מעשים טובים, אמונה ומוסר, כל מה שהיה אצל יבנה וחכמיה, היה אצל מרן ראש הישיבה זצ"ל.

עושה מלאכיו רוחות

"עושה מלאכיו רוחות" - "משרתיו אש לוחט" - "יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד" (תהלים קד,ד-ה) השלוחים של הקב"ה יש להם רוח! אצל מרן ראש הישיבה, לא היה כלום חוץ מרוח! לא היה אצלו משפחה או שום דבר פרטי, כל כולו רוח קדושה, רוח טהרה ממרום, מן ההר אל העם, ומן העם אל ההר.

משרתיו אש לוחט

"משרתיו אש לוחט" - כולם יכולים להעיד איך שהיה עמוד אש. כעשרים שנה בער עמוד אש. ושרף והבעיר את המדבר של אמריקע. פה בער אש של מקום תורה. ונתרבו בני תורה. ולפני שמרן רה"י הגיע לאמריקע, היו ישיבות באמריקע, אבל בן תורה לא היה! כל מילה שלו היתה אש, ואיפה שהוא נגע זה בער... "משרתיו אש לוחט".

בל תמוט עולם רעד

"יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד" - אם השלוחים הם רוח, והמשרתים הם אש לוחט, - "בל תמוט לעולם ועד" בטוחים אנחנו, שזה ישאר לעולם ועד! הישיבה נשארת עם כל הצורה, עם כל הרוח קדושה, עם הטהרה. כל העול תורה שהוא שפך לתוך הישיבה, הכל נשאר לעולם ועד.

יציאת צדיק עושה רושם

עוד אמר אחז"ל "יציאת צדיק מן העיר עושה רושם כו' פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה" (ב"ר סח,1). ביאר המשגיח, כשצדיק

לא הרגישו שום התנשאות על מעשי העקידה הנוראים שמחזיקים את ישראל לנצח נצחים, ויקומו וילכו יחדו אל באר שבע כאילו לא היה כלום! וזה יסוד גדול שאם אדם זוכה לעשות פעולה גדולה שלא יחזיק טובה לעצמו.

המעשה עם השוטרם בוילנא

כשהיה מרן רה"י ברוסיה עצרו אותו ולקחוהו למשטרה, ושאלוהו מה כתוב בדפים האלו, אמר להם זה שיעור בסוגיא של עבד עברי, הם לא עזבוהו עד שהיה מוכרח לומר להם את השיעור, וכך התחיל לומר את הגמרא ואת דברי הרמב"ם עד שכולם פרצו בצחוק. אמר להם מרן רה"י בצעקה, אלה שפוגעים בכבוד התורה יהיה להם סוף מאוס, ולמרבה הפלא נפל עליהם פחד ואימה ועזבוהו.

אמר המשגיח, ממי הם פחדו? וכי עמד לידם עם צבא מסביב לעזרו? אלא הם ראו שזו מציאות אמיתית, היתה לו כזו אמונה בכח התורה שזה דבר השם, המשך של הרצון האלוקי, ולכן נבהלו מפניו.

גם אני הבנתי

סיפר המשגיח, שהוא הלך עם מרן רה"י לעורך דין, לרשום את הישיבה שיהיה מוסד רשמי, והמשגיח היה כמתרגם בין רבי אהרן והעו"ד. שאל העו"ד כמה שנים ילמדו במוסד שלכם, המשגיח הבין שאי אפשר לומר מדי הרבה לעו"ד

ועד ההצלה

בעצמו ובין כתלי ביתו אשר ב"וועסט סייד" ("סטריט 88"), במנהאטן, נהג רבינו כל משך ימי ההשמדה - ואף לאחריהן - מנהגי אבילות מסוימים. אולם המוטיבים של פעילותו היו בדרך כלל ספוגי רוח אופטימית, רוח של תקוה ובטחון, כאילו ידע בוודאות שיש סיכויים מבוססים להצליח. הוא לא נתפס כליכך מהר לעשות פעולות נואשות. היה משתדל ומפציר, מעודד ומזורז, מנתב את הפעילים והעסקנים שנרתמו לעזרתו בהכוונה שוטפת, בעצה טובה, בתושיה וברעיונות חדשים.

המוקד הראשי של עשייתו נמצא ב"ועד הצלה". היה זה מוסד שהוקם והופעל בארצות הברית עוד לפני בואו, בראשות הגאון רבי אליעזר סילבר זצ"ל, שנתבקש לכך על ידי הגר"ע גרודזנסקי זצ"ל. אפס הוא הפיח במפעל רוח חדשה: מסירות נפש, הפקרה עצמית, אמונה ובטחון. בבת אחת הפך למורה הדרך המוביל של "ועד הצלה" הן במישור הרוחני, הן במישור הפוליטי, ובעיקר במישור המעשי. הוא נחשב הפוסק האחרון בכל ענין ונושא. כמעט בכל יום אנוס היה להכריע בשאלות גורליות שחיי נפשות תלויים בהן. והוא מעולם לא השתמט מלהשיב ולהורות, בידעו בבירור כי האחוריות מוטלת עליו.

ה"מוטו", הסיסמא ששינן בלי הרף לאנשי ה"ועד" היתה, שיהודי חייב קודם כל לפעול, לעשות, ורק לאחר מכן הוא זוכה לסייעתא דשמיא - כפי היגיעה והכוחות שהשקיע - מדה במדה.

ואכן: מכח ההתלהבות שהבעיר באנשים האלה, העסקנים והפעילים שסרו למשמעתו, ניצולו חיי מאות אלפי יהודים ש"ועד הצלה" השיג עבורם אשרות כניסה ("ויזות") לאמריקה ולמדינות אחרות. גם עוד אלפי איש, בני תורה וסתם יהודים, שנעקרו ממקומות מגוריהם ונדדו לאפסי ארץ, בהימלטם על

שלא מבין כלום, ולכן אמר המשגיח ילמדו שם חמש שנים. באותו רגע ממש הזדקף רבי אהרן, והרים שתי ידיו ואמר בהתלהבות ותקיפות, חמש שנים, עשר שנים, חמש עשרה שנה! ור' אהרן המשיך לבד את המשא ומתן עם העו"ד... אמר המשגיח, לא רק שהעורך דין הבין, "גם אני הבנתי!"

הבא ליטהר

"הבא ליטהר מסייעים אותו" (שבת קד.) אמר המשגיח, כל זמן שאדם שומר על התחדשות ורעננות הוא בגדר 'בא ליטהר' ולכן זוכה לסיוע, אבל כשהאדם נכנס להרגל ועושה כבתוך שלו ומפסיק להיות 'הבא ליטהר', אז הוא מכניס את עצמו לנסיון, ואומרים לו, אתה חושב שאתה בעלים, תעמול לבד בלי סיוע.

מרן רה"י היה כוחו גדול מאוד, לשמור תמיד את המדרגה של 'הבא ליטהר', הוא מסר שיעורים חמישים שנה ואמר את השיעור האחרון עם אותה חיות והתלהבות כמו השיעור הראשון, כל המסביב שלו תמיד היה 'הבא ליטהר' עם כל ההתלהבות, ואנחנו תלמידיו צריכים ללמוד מדרכיו "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים". (לקט רשימות - במשנתו של רבינו הגדול ראש הישיבה רבי אהרן קוטלר - הגאון הצדיק רבי נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל [שגם באותו תאריך יום פטירתו])

נפשם, קיבלו ביוזמתו ובעידודו עזרה כספית, חבילות מזון בגדים ותרופות, אשר פשוט הצילו את חייהם מרעב ומקור - אם באופן ישיר, ממשלוחים ש"ועד הצלה" דאג להעביר אליהם באמצעי קשר מיוחדים, וכן ממשלוחים נוספים שאורגנו מטעם ה"ג'וינט" ומפעלי עזרה אחרים.

רבינו הדביק באשו, אש של מסירות נפש, גם את שאר העסקנים שהשתתפו עמו בעבודת "ועד הצלה". כאמור הוא היה הכח המאחד, הממריץ והדוחף לכל פעולה. ונתקיים בו כמאמרם ז"ל (ברכות ו' ע"ב) ש"כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין". כח השפעתו העצומה נבע בעיקר מן העובדה, שכל עשייתו היתה מכוונת לתכלית ההצלה, ולא ידע כלל מענינים אחרים.

סיפר בנו הגאון רבי שניאור זצ"ל: באחת האסיפות שנערכו מטעם "ועד הצלה", התרעם רבינו על אחד הנואמים שקדמו לו, מדוע לא דיבר על תכלית ומטרת ההצלה, אלא שירבב בנאומו ענינים צדדיים. היה נדמה אז לאנשים מסוימים שנכחו באותו מעמד, כאילו הוא כועס בגלל שפגעו או מיעטו בכבודו, ויחושו מהר להתנצל בפניו ולפייסו. ואולם הוא רוח אחרת היתה עמו והמה לא ידעו. ברגע שהתברר לו כי דבריו לא הובנו כראוי, קם מיד וניגש שנית אל דוכן הנואמים, ותבע פעם נוספת את תביעתו: "כיצד יתכן לדבר ולדון עכשיו על נושאים פרטיים, אישיים, כאשר על הפרק עומד נושא של פיקוח נפש והצלת הכלל!?! "הצלה" "הצלה" המלים האלה כשיצאו מפיו הלמו בפטישים על ראש כל השומע אותו. לנושא זה העניק עדיפות וזכות קדימה על פני כל נושא אחר, יהיה חשוב ככל שיהיה, הצלת יהודים קודמת לכל.

(אש התורה - מרן רבי אהרן קוטלר - אהרן סורסקי)

ד' אמות של הלכה

דבר הלכה לראש חודש משו"ת שבט הלוי חלק ו סימן נ אות א

שו"ע או"ח סימן תיז: ר"ח מותר בעשיית מלאכה, והנשים שנוהגות שלא לעשות בו מלאכה הוא מנהג טוב: הגה - ולאס המנהג לעשות מקלט מלאכות ולא לעשות קלמן, אוליין צמר המנהג (כ"י).

שכתב בדע"ת (=בדעת תורה) שם.
ואם משום מה שכתב הגאון יעב"ץ במור וקציעה דבלילה מותרין בכל מלאכה, הנה אין להביא מזה, דתברא בצדו דהא הכא הוי פרהסיא ממש, אסיפה ברוב עם.
אמנם גם עצם קולתו של המור וקציעה, כתב בביאור הלכה סוף סימן תי"ז שאין נוהגין כן.

נשים שרצו לעשות כינוס עם הרבה נשים בליל שני דראש חודש על מנת שיביאו להם בגדים לתקן על ידי תפירה, והמחיר של זה ילך לצדקה?
לא התרתי להם זה, דאי משום מה שכתב בתשובת תשב"ץ חלק ג סימן רמ"ד והובא גם בשערי תשובה סימן תי"ז דהאיסור הוא רק בטויה ולא בתפירה, הא המנהג לדין לאסור גם בתפירה, כמו

טעם למנהג העולם כשמזכירין את השם מנשקין אצבע צרידה

מצאתי טעם למנהג העולם כשמזכירין את השם מנשקין אצבע צרידה וכן כשמסיימין ק"ש או תפלה או ברכה ומנהגם של ישראל תורה. את מוצא במזמור י"ט פקודי ה' ישרים וכו' ד' פעמים ה' תיבות ובכל ובכל פעם מזכיר את ה' במלה שניה. חשוב פקודי כנגד הגודל, ה' כנגד האצבע. ישרים כנגד האמה, משמחי כנגד הקמיצה, לב כנגד זרת. וכן מצות ה' ברה מאירת עינים. וכן יראת ה' טהורה עומדת לעד. וכן משפטי ה' אמת צדקו יחדיו. הרי בכל פעם השם מכוון כנגד האצבע.

(משפט וצדקה ביעקב. הגאון הרב יעקב אבן צור)

סעודת פדיון הבן

ומה ששאלתם אם עושים סעודת שמחה בפדיון הבן בדורות האלו או לאו. תשובה: זה אינו תלוי אלא בהרחבת לב האב. אם רוצה לעשות סעודת שמחה על שהגיע בנו לפדיון ושקיים מצותו עושה. וכן היו נוהגין בדורות הראשונים שהיו עושין סעודה לשעשוע הבן. ועכשיו יש ויש. ומי שעושה ויש לו נפש רחבה תבא עליו ברכה. (שו"ת הרשב"א, קצט)

לשון הכתוב כי התפילה סיבת העקרות, ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר. לפיכך הקדים התפילה שהיא העיקר והסיבה הראשונה שבשבילה בא העקרות לרבקה אמנו. וזהו שדרשו ז"ל (בראשית רבה מה, ד) "מפני מה נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים".

נדול כחה של תפילה, ואפילו לשנות הטבע

ומוסיף רבינו בחיי, שמכאן יש ללמוד עוד כח התפילה שהיא גדולה מאד, ואפילו לשנות הטבע.

ושמרתין בכל אשר תלך, רבנן אמרי, על הכל השיבו (שהבטחות ה' הן תשובות על שאלות יעקב) ועל הפרנסה לא השיבו, "אם יהיה אלהים עמדי", אמר לו "הנה אנכי עמך", "ושמרני בדרך הזה", שנאמר "ושמרתין בכל אשר תלך", "ושבתי בשלום אל בית אבי", "והשיבותיך אל הארמה הזאת", ועל הפרנסה לא השיבו. א"ר איסי אף על הפרנסה השיבו שנאמר "כי לא אעזבך", ואין עזיבה אלא פרנסה המד"א (תהלים לו) "ולא ראיתי צדיק נעזב וגו'". וטעם הדבר שלא השיבו על הפרנסה (לדעת רבנן) מפורש במדרש תנחומא (ויצא סימן ג): "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים וגו'", א"ר ברכיה בכל מה שתבע יעקב מן הקב"ה השיבו, אמר "אם יהיה אלהים עמדי" השיבו "והנה אנכי עמך", אמר "ושמרני" השיבו "ושמרתין בכל אשר תלך", אמר "ושבתי בשלום" השיבו "והשיבותיך", אמר "ונתן לי לחם" ולא השיבו על הפרנסה, אמר הקב"ה אם אני מבטיחו על הלחם מהו מבקש ממני עוד, לפיכך לא הבטיחו על הלחם, ע"כ. והיינו משום שמתאוה ה' לתפילתם של צדיקים (עץ יוסף על המדר"ה).

"ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו פי עקרה הוא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו". (בראשית כה, טא)

שואל רבינו בחיי, דמן הראוי היה שהכתוב יקדים ויאמר "ותהי רבקה עקרה" ואחר כך "ויעתר יצחק לה' כי עקרה היא".

הקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים

ומתריך רבינו בחיי, שיתכן שמה שהקדים התפילה זהו משום שהקדים העיקר. ולמדנו, שאין הכוונה שתהיה העקרות סיבת התפילה שאם כן הסיבה עיקר והתפילה טפל לה, אבל כוונת

1. וכדברים אלו הובא בספר 'אפריון' (לבעל קצשו"ע, מובא כאן בטללי אורות), דלכאורה סידור המאורעות שבפסוק מעורר תמיהה, שהלא מן הראוי היה לכתוב את המאורעות כפי הסדר שארעו, "ותהי אשתו עקרה ויעתר יצחק לה'". וביאר, שבסדר זה בא הכתוב לרמוז, שאם אמנם לרואה היה נראה כי עקרותה של רבקה היתה הסיבה המסובבת את התפילה והעתירה אשר באו כתוצאה ממנה, אך באמת היתה הסיבה הפוכה, לא העקרות סובבה את התפילה, אלא התפילה סובבה את העקרות, שכן אמרו חז"ל כי היתה רבקה עקרה מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים. הוי אומר, כי גלוי וידוע היה לפני הקב"ה, כי עתידים אותם צדיקים להתפלל בגין צרתם, ומשום כך עשה אותם עקרים. הרי שכלפי שמיא היתה העתירה סיבת העקרות. ודבר זה נרמז בסידור הפסוק שהקדים את העתירה לעקרות, שכן אליבא דאמת היה הוא סדר המאורעות, כפי שכתוב בפסוק, רצון הקב"ה לתפילתם של צדיקים וכתוצאה מכך עקרותה של רבקה.
2. ראה במדרש (בראשית רבה טו, ו) פרשת ויצא: "והנה אנכי עמך

המכון התורני (ירושלים יפו 208 קומה 3; א-ה בין 9:00 ל-18:00) מציע שירותי הקלדה, הגה"ה, עריכה, עימוד ועיצוב ברמה מקצועית לספרי קודש, חוברות, עלונים. לפרטים: 0504108058.

בענייני העלון נא לפנות לעורך שיחי: 0527145386; להערות והארות: yoelf@asiatec.co.il

מאורות הפרשה

וַיִּשְׁפְּנוּ מִחֻלָּה עַד שׁוּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם בְּאֶכָּה אֲשׁוּרָה
עַל פְּנֵי כָּל אֶחָיו נָפֵל" - "וַיֵּאֱלֹהִים תּוֹלְדֹת יִצְחָק" (בראשית כה, יח-יט)
"על פני כל אחיו נפל". וסמך ליה "ואלה תולדות יצחק".
לומר לך כשיפול ישמעאל באחרית הימים (ב"ר סב, ה) אז יצמח
בן דוד שהוא מתולדות יצחק. (בעל הטורים)

בסוף פרשת חיי שרה כתוב "על פני כל אחיו נפל" וסמך לו
"ואלה תולדות יצחק", לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל על
הפסוק "הקול קול יעקב" בזמן ש"הקול קול יעקב" הוא קול
תורה, אין ה"ידים ידי עשו", וזוהי הסמיכות "על פני כל אחיו
נפל", ואם תאמר מי גרם לו ליפול על פני כל אחיו שהם
ישראל בני אברהם יצחק ויעקב אע"ה, זהו "ואלה תולדות",
הם המה תורה ומצוות ומעשים טובים (כמו שכתב רש"י על הפסוק
"ואלה תולדות נח") שעשה יצחק הוא כל צדיק וצדיק מבני ישראל
[דמלת יצחק בגימטריא צדי"ק עם אותיות] שנקרא בן
אברהם, דין גרמא לישמעאל וגונדא דילה ליפול ולא ישלוט
על עם בני ישראל הצדיקים. (דורש סמוכים (תרצ"ג) - רבי שמעון ואעקניו)

"וַיֵּאֱלֹהִים תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אֲבִרְהֵם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (בראשית
כה, יט)

יחוס הבנים לאב

וברש"י: לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אחר כך "הוליד
את יצחק". דבר אחר, על ידי שכתב הכתוב "יצחק בן
אברהם" הוזקק לומר "אברהם הוליד את יצחק", לפי שהיו
ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה
שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה
הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל
"אברהם הוליד את יצחק", וזהו שכתב כאן "יצחק בן
אברהם" היה שהרי עדות יש ש"אברהם הוליד את יצחק".

יש שלשה סוגי בנים. א. יש בנים שאינם הולכים בדרך
התורה אבל בכל זאת מתפארים באביהם שהוא היה צדיק
גדול, ותמיד מתיחסים הם אחר אבותיהם. ב. יש בנים שאינם
הולכים בדרך התורה והם מתביישים משמירת המצוות של
אבותיהם, ומשתדלים הם לא להזכיר את אבותיהם ולא
להתיחס אחריהם.

סוג הבנים הראשון מתפארים הבנים בהורים, אבל ההורים
אינם מתפארים בבנים, שאינם הולכים בדרך התורה. הסוג
השני אין הבנים מתיחסים באבות ואין האבות מתיחסים
בבנים.

ג. אבל יש סוג שלישי של בנים, כשגם הבנים הולכים בדרך
התורה ואז הבנים מתפארים באבות, והאבות מתפארים
בבנים.

לאברהם היו כל שלשת סוגי הבנים. בני הפלגשים נתן להם
אברהם מתנות ושלחם, ולא הם התיחסו באברהם ולא
אברהם בהם. ישמעאל - אמנם אברהם לא התיחס והתפאר
בישמעאל, אבל ישמעאל התיחס שהוא בנו של אברהם כמו
שכתוב בפסוק (לעיל כה, יב) "ישמעאל בן אברהם", שישמעאל
התיחס אחר אביו אברהם.

אבל היה לאברהם עוד סוג של בנים, שהיה הוא מתפאר בכך
והבן מתפאר באב וזה היה יצחק. ולכן אומר הפסוק "ואלה
תולדות יצחק בן אברהם" - יצחק מתיחס באברהם, "אברהם
הוליד את יצחק" - ואף אברהם מתיחס ביצחק בנו.

ועל זה מביא המדרש את הפסוק במשלי: "עטרת זקנים בני
בנים". הבנים הם עטרה לאבות, והאבות מתפארים בהם.
"תפארת בנים אבותם" עטרת הבנים הם אבותם שאחריהם
מתיחסים הבנים ומתפארים בהם. (דרכי מוסר - רבי יעקב ניימן)

"וַיֵּאֱלֹהִים תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אֲבִרְהֵם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (בראשית
כה, יט)

יש לדקדק בזה הפסוק דמה משמיענו שאביהם הוליד את
יצחק, וכי אין אנו יודעים שאברהם הוליד את יצחק.

אמנם יראה על פי מה שאמרו ז"ל שאברהם לא הוליד את
יצחק בעוד שהיה שמו אברם אלא עד שנקרא שמו אברהם -
הוליד את יצחק, וזה קא רמו הפסוק "אברהם הוליד את
יצחק", שכשנקרא אברהם הוליד את יצחק.

(קול רינה וישועה [ליורנו שנת "זרתכה הדעת"] - רבי ישועה עבאדי)

"אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (בראשית כה, יט)

כפל הלשון.

יש לפרש על פי מה שאמרו (נדה לא, א) ג' שותפין באדם,
הקב"ה ואביו ואמו, אביו מזריע לובן שממנו עצמות וגידין,
ואמו מזרעת אודם שממנו דם [עור ובשר ושערות ושחור
שבעין], והקב"ה נותן נשמה וכו'. עכ"פ חלקי התאווה
שבאדם ועיקר חיות האישות הנפסד תחלה הוא מחלק האם
שבו, ועיקר חלקי מעמד האברים שבו מחלק אביו שבו.
ובמדרש איתא, שבשעה שנעקד יצחק נפסקה ממנו כח
התאווה אשי, ולפיכך נעשה עקר מאז. וזה שאמר, "אברהם
הוליד את יצחק" שלא נשאר בו כעת אחרי העקידה רק חלק
לובן שמאביו בו. (קנאת פנחס [פרשבורג - תרנ"ח] - רבי פינחס שטיין)

"וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתוּ אֶת רֵבֶקָה" וגו' (בראשית כה, כ)
צריך ביאור מהו "ויהי יצחק בן ארבעים שנה" ולא אמר
"יצחק היה בן ארבעים שנה בקחתו", אטו יש איזה דין להיות
בן ארבעים שנה בנושאיין. ובאמת דלהלן (כו, לד) כתיב "ויהי
עשו בן ארבעים שנה בקחתו את יהודית" וגו', וברש"י שם
מהמדרש "עשו היה נמשל לחזיר כל ארבעים שנה היה צד
ומענה אותם, כשהיה בן ארבעים שנה אמר אבא נשא אשה
בן ארבעים שנה אף אני כן", ובמדרש כאן איתא "כיון שהגיע
לארבעים שנה דימה עצמו לאביו אבא נשא בן ארבעים שנה
אף אני כן", עכ"ל. ומבואר מזה דכל הפסול אצל עשו היה
משום שרימה שהוא צדיק, אבל באמת אצל יצחק היה בזה
הנהגת חסידות כמה שנשא אשה רק בן ארבעים שנה, וצריך
ביאור איזה חסידות יש בזה.

ונראה דהואיל והאבות הקדושים היו דבוקים במושכלות ואף
במעשיהם הגשמיים, כדביאר היטיב הנהגת האבות הקד'
במורה נבוכים ח"ג פרק נ"א עייין שם באריכות, לפיכך הקפיד

יצחק לישא אשה בן ארבעים שנה הואיל ו"בן ארבעים
לבינה", ובזה היה דבק יותר במושכלות, לפיכך הקפיד על
זה להגיע למדה זו בנשואיו.

ובזה זכינו להבין למה האבות הק' נשאו אשה בגיל מאוחר,
וכן משה רבינו, ואף לאחר שנשאו אשה היו דבקים
במושכלות, כאומרם ז"ל על אברהם אבינו שלא הכיר
באשתו רק כשהגיעו למצרים וגם זה ע"י מעשה בספינה, וכן
יעקב אבינו בגיל פד שנה אמר "כחי וראשית אוני", וכן משה
רבינו שנשא אשה וגירשה על פי הציווי, וכל זה משום שהם
היו דבקים במושכלות וכל מעשיהם הגשמיים דבקים
ברוחניות ובהשי"ת, וכדביאר הרמב"ם בפרט לגבי ד' אלו
דהיינו ג' אבות ומשה רבינו כלשונו הזהב שם "כי ארבעה
אלו, כלומר האבות ומשה רבנו, נתבארה בהם האחדות בד',
כלומר השגתו ואהבתו וכן השגחת ד' במ ובזרעם, והיו עם
זאת פעמים מתעסקים בהנהגת בני אדם והגדלת המומן
וטפול ברכוש, וזה לדעתי ראיה שהם בשעת אותם המעשים
היו עושים אותם באבריהם לא יותר ודעתם לפניו יתעלה לא
תסור" עכ"ל"ק, לפיכך לא הנהגתם שייך לשבר כהנהגתנו,
ולכן התרחקו בתכלית הריחוק מכל גשם ורצון, כי מעשיהם
הגשמיים הם קרבן להשי"ת.

(ויבינו במקרא - רבי מ. מ. קארפ)

"וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לְה' לְנֶכַח אִשְׁתּוֹ" (בראשית כה, כא).

איתא בגמרא (יבמות סד, א) מפני מה היו אבותינו עקורים מפני
שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ע"כ.
וקשה, איך הקב"ה מניח לצדיקים שיהא להם כל כך צער.
התירוץ, כמו שלא נחשב לאשה צער הלידה לעומת עונג
הולד, כמו כן לא נחשב לה הצער שאין לה בנים לעומת
העונג שהיא משיגה על ידי שהקב"ה מתאוה לתפילתה, כי
זהו נצח נצחים, ותפלה היא דבקות בה' ית' והוא עונג בלי
סוף.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם פֶּן לָמָּה זֶה אֲנִי" (בראשית כה, כב).

ביאר מרן הגרי"ז על פי הגמ' (ברכות י, א) שחזקיה המלך לא
עסק בפריה ורביה, משום שראה שיצאו ממנו בנים לא
טובים, וישעיה הנביא אמר לו "בהדי כבשי דרחמנא למה לך,
מאי דמפקדת איבעי לך למעבד", עי"ש. הרי שאע"ג שיצאו
מחזקיה גם צדיקים כמו יאשיהו וצדקיה ועוד, מ"מ כיון
שראה ברוח הקודש שיצאו ממנו גם רשעים כמו מנשה ואמון
לא רצה לעסוק בפריה ורביה.

אלא שישעיה הנביא אמר לו שכיון ששָׁמְצָוּהָ אתה, לא ניתנה
הרשות לבטל מצות עשה בשביל איזה טעם שיהיה. אבל
אמנם לולי טעם זה, אכן צדקו דברי חזקיה שמוטב לא לעסוק
בפריה ורביה משיצאו [גם] בנים שאינם הגונים.

ולפי זה באשה שהיא אינה מוזהרת על פריה ורביה, הדין עם
חזקיה, שאין שוה לעסוק בפריה ורביה, אם יודעת שיצאו
ממנה גם בנים לא טובים.

ויש לומר שזה מה אמרה רבקה "אם כן למה זה אנכי", שהרי
כשהיתה עוברת על פתחי עבודה זרה היה עשו מפרנס
לצאת, והרי אנכי לא נצטויתי על פריה ורביה, אם כן למה לי
כל הטורח והעמל הזה להוליד בן רשע עובד עבודה זרה.

וזהו שאמרה "אנכי", כי על יצחק לא קשה כלל שהוא מוזהר
על פריה ורביה, ובהדי כבשי דרחמנא למה לך, אבל אצלה
שאינה מוזהרת לא שייך כלל.

(מובא בטללי אורות)

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה" (בראשית כה, כב).

כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרנס
לצאת, עוברת על פתחי עבודת אלילים עשו מפרנס לצאת (רש"י).
הקשה החתם סופר, הרי אמרו חז"ל (נדה ל, ב) כשתינוק במעי
אמו בא מלאך ומלמדו כל התורה כולה, ובשביל מה היה
יעקב מפרנס לצאת ע"ש.

יש ליישב, כי ידוע שהגרא לא רצה ללמוד ממלאכים, ואמר
שהעיקר הוא העמל של התורה - ולכן יעקב לא רצה ללמוד
ממלאכים ורצה ללמוד בבית המדרש בעמל ויגיעה.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

בעולם הישיבתי מקובל תירוץ נוסף, שיעקב לא רצה לשהות
ולו רגע אחד עם עשו הרשע אפילו במחיר שהוא יפסיק
ללמוד ממלאכים.

(א. ט)

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה" (בראשית כה, כב).

במדרש רבה "כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר",
יעקב רץ ומפרנס לצאת, עוברת על פתחי ע"א עשו מפרנס
לצאת.

ונראה בביאורו, שרבקה חששה מבן הפוסח על שני
הסעיפים, שמבקש גם בתי מדרשות ודורש גם אחר בתי
עבודה זרה, ואין לך גרוע מהפוסחים בין ה' והבעל לעובדם,
שהצבועים גרועים מן הצדוקים, עושים מעשה זמרי
ומבקשים שכר כפנחס. ועל זה אמר לה הקב"ה "שני גויים
בבטנך", היינו האחד לבתי מדרשות והאחד לבתי עבודה
זרה, והניח דעתה בכך.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" (בראשית כה, כו).

ויקרא שמו יעקב - הקב"ה (רש"י)
מנין דרשו חז"ל שלא יצחק היה זה שנתן ליעקב את שמו
אלא הקב"ה?

מפרש בספר "דרוש וחיידוש" על התורה:

השם 'יעקב' אף שהוא נקרא על שם אחיזת העקב, ודאי
שורשו העיקרי הוא על שם העתיד, וכמו שאמר עשו עצמו
(לקמן כז, לו): "הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים". ואף
שהיה יצחק אבינו נביא, מכל מקום שני דברים אלו - מכירת
הבכורה ולקיחת הברכות, נעלמו ממנו, לכן לא יתכן שקרא
לו יצחק את שמו יעקב על שם העתיד, שכאמור נעלם
מידעתו. לכן דרשו חז"ל כי בהכרח הקב"ה היה זה שקראו
כן.

(מובא בטללי אורות, שנים מקרא)

"וַיַּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ
תָּם יָשָׁב אֲהָלִים" (בראשית כה, כז).

התגברות היצר הרע בגיל בר מצוה

כל זמן שהיו קטנים לא היו ניכרים במעשיהם וכו', כיון
שנעשו בני שלש עשרה שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה
פירש לעבודה זרה. (רש"י)

הקשה מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, תינח יעקב קיבל עכשיו יצר טוב ולכן נתעלה על ידו והלך לבית המדרש, אך עשו הרי יצר הרע כבר היה לו מלפנים, ומה אירע עכשיו שקבל עתה תאוה לילך לעבוד עבודה זרה.

ותירץ, שהרי כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו (כדאיתא בסוכה נב, א), וכן באותו אדם עצמו ככל שהוא עולה ומתגדל, גם היצר הרע שלו מתגדל ומעמידו בפני נסיונות חדשים וגדולים יותר, נמצא שביום הבר מצוה, הואיל והנער מתעלה בקבלת יצר טוב גם היצר הרע שלו משתנה ומתגדל יותר, וזה שגרם לעשו לפרוש לעבודה זרה, מה שלא עשה עד עתה. ולפי זה, הוסיף הגרש"ז זצ"ל, צריך לדעת שבהגיע הנער לכלל י"ג שנים, כשם שהוא נהיה "בר מצוה" כך הוא עלול ח"ו להיות "בר עבירה"!!

(הובא בספר "אהל משה")

"וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים" (בראשית כה, כז).

איתא במדרש רבה (ט, ט), שכל י"ג שנה היו שניהם הולכים לבית הספר ובאים מבית הספר, לאחר י"ג שנה זה היה הולך לבתי מדרשות וזה היה הולך לבתי עבודת כוכבים.

וקשה, הרי במדרש עצמו מבואר שכבר מבטן אמם היו ניכרים - זה לבית המדרש וזה לבית עבודה זרה.

ונראה על דרך שאמרו חז"ל (גדה דף ל, ב) שהתינוק במעי אמו כבר למד כל התורה כולה וכשנולד בא מלאך ומשכחו, ומקשים למה למד, והתירוץ שיש בכח ויש בפועל, בכח נשאר הרושם של הלימוד במעי אמו, אבל בפועל אפילו א' ב' אינו יודע. וכמו כן להיפך בצד הרע, במעי אמו היה עשוי רע בכח, וכמו שכתוב במדרש "זורו רשעים מרחם", ואחר כך כשיצא בפועל נשכח הכל, ורק בן י"ג שנה הוציא לפועל וחזר לסורו.

ומרן המשגיח רבי יחזקאל זצ"ל פירש בעומק יותר, שמאותה הליכה לאותו בית הספר עצמו - שניהם נכנסו כאחד ויצאו כאחד, זה גדל לבתי כנסיות וזה לבית עבודה זרה. "וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים" אין הכוונה שנעשו גדולים, אלא הוא מלשון גדילה וצמיחה, שכל אחד תורתו הצמיחה לו הגרעין ושורש הטמון בקרבו.

נמצאנו למדים מכאן יסוד, שלא מועיל עסק בדברים טובים אם לא עובדים על עצמינו לעקור את הרע מהשורש, כי יתכן שמהתורה שילמד האדם יֵעָשֶׂה 'עשו', ולהיפך אצל הצדיק, יכולים עניניו הגשמיים שלו להוליך אותו למדרגות רמות.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

"וַיִּאָהֵב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו" (בראשית כה, כח).

הבית חייב להקרין חום ואהבה

בספר "שפתי כהן" כתב, כי יצחק ידע מי הוא עשו, ועם כל זה קירבו וביקש לברכו, כדי לקרבו ולמנעו מלצאת לתרבות רעה.

מובא בספר "לולי תורתך": סיפר ראש ישיבה אחד שפעם נתקל בכחור שסבל בבית הוריו מיחס קפדן ונוקשה. שוחח עם ההורים, וטענו שזו הדרך הנכונה. יתכן שאתם טועים, ודרככם שגויה, טען ראש הישיבה, בואו ונשמע דעת תורה. עלה אתם אל מרן הרב שך זצ"ל, נענה הרב שך ואמר: "התורה הקדושה הטילה על ההורים תפקיד כפול, של הורים

ושל מחנכים. זה כפל תפקידים שיש בו כעין סתירה, ההורים מרעיפים אהבה, "כרחם אב על בנים", ואילו ברב אמרו "זורק מרה בתלמידים", חייבו שיהא מורא הרב כמורא שמים, וכל תלמיד שיושב לפני רבו ואין שפתיו נוטפות מור תיכוונה! גם במשימה כפולה זו, הורו לנו מה יגבר על מה, "תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת", שהעיקר הוא הקירוב.

שמעו ההורים, אבל הרב שך המשיך ואמר: "כל זה היה בזמנים עברו, עד לתקנת רבי יהושע בן גמלא. אך מאז, הופרדו התפקידים, האב מינה את המלמד, ולאחר מכן את ראש הישיבה, כשלוחו ללמד את בנו תורה. והוא עצמו נותר ותפקיד אחד בידו. אחד בלבד, להרעיף חום ואהבה על בנו!" וכאן פנה אל ההורים, והורה: "בבית, תנהגו עמו בשיא האהבה, תבואו לקראתו בכל דבר שניתן. תקנו לו כל צרכיו, תכינו עבורו אוכל כראוי - הישיבה כבר תחנך אותו, המשגיח ישים עליו עין, יוכיח אותו וידריך אותו. הבית חייב להקרין חום - שאם לא כן, עלול הוא לחפשו במקומות אחרים."

(הובא בספר "אהל משה")

"וַיִּאָהֵב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו פִּי צֵיד בְּפִיו וּרְבֵקָה אֶהָבֵת אֶת יַעֲקֹב"

(בראשית כה, כח).

שואל המגיד מדובנא, מדוע אצל יצחק נאמר "וַיִּאָהֵב" שהוא בלשון עבר, ואילו אצל רבקה נאמר "אֶהָבֵת" שהוא לשון הווה?

ומבאר על פי משל לבני עיר אחת שקבלו עליהם רב חדש. היללו כל בני העיר כי ידיו רב לו בתורה ופיו מפיק מרגליות בדרשותיו הנפלאות.

והנה רב זה אפשר שהוא באמת תלמיד חכם מלא וגדוש בתלמוד ופוסקים, דרשות ואגדות. אולם יתכן שפיו של הרב המפיק מרגליות אינו מעיד על גדלותו העצומה בתורה, אלא מעיד על כך שהרב עצמו שמע כמה דרשות ויודע לחזור עליהן.

ההבדל ביניהם הוא שאם הרב הוא תלמיד חכם באמת, הרי שכבודו יגדל מיום ליום, שהרי בכל יום יכירו עוד ועוד את גדלותו בתורה, את בקיאותו הרבה בתורה, ומה שיכרו היום לא הכירו בו אמש. ואילו אם הרב יודע אך לחזור על דרשות ששמע, הרי שכבודו ילך ויפחת כי כאשר יסיים לומר לפני קהל את אשר שמע שוב לא ידע לומר דבר...

כן הוא גם הנמשל, ביצחק נאמר "וַיִּאָהֵב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו" בלשון עבר, ומדוע "כי ציד בפיו" שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו, ועל כן היו כבודו ואהבתו הולכים ופוחתים בעיניו. ואילו על רבקה נאמר: "אֶהָבֵת אֶת יַעֲקֹב" בלשון הווה, כי ככל שהיתה שומעת את קולו בלימוד תורה היתה מוסיפה יותר ויותר אהבה על אהבתו.

(פיני התורה - הרב דוד חזן)

"וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב" (בראשית כה, לא)

במכירת עשו את הבכורה, הנה בשעת המכירה היה עשו חושב שהוא מרמה את יעקב, כי אצל עשו היתה הבכורה דבר שאינו שווה כלום והוא מקבל תמורתה סעודה "מן האדום האדום הזה". וכן העידה התורה "ויבז עשו את הבכורה", ובמדרש רבה אמרו, שהכניס עמו כת פריצים

הבא עולם השכר, ומעוות לא יוכל לתקן.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

”וְצוּרָה לִי צֵיד” וכו’ ”וְעֵשָׂה לִי מְטַעְמִים פֶּאֶשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִי וְאִכְלָה” (בראשית כו, ג-ד).

צ”ע לפי מה שכתב החיד”א בספר ”צווארי שלל” (הפטרות תולדות עה”פ אהבתי אתכם וכו’) בשם רבינו חיים ויטאל זצ”ל, שלכך רצה יצחק אבינו לברך את עשו, כדי לקרבו שישב בתשובה עיי”ש, אם כן הרי ידע יצחק אבינו שעשו אינו נוהג כשורה, ואיך אכל משחיטתו, דאף דאמרו חז”ל דצדיקים אין הקב”ה מביא תקלה על ידם בעניני אכילה, כמו שכתבו תוס’ גיטין (ו, א) מ”מ הרי לכתחילה בודאי אסור לסמוך על זה, וגם דהוי שחיטת מומר, דהרי אמרו חז”ל הובא לקמן דעשו היה ערל, דמעיקרא לא מלו אותו משום שהיה אדומני, ואחר כך לא רצה למול את עצמו עיי”ש, ואם כן הוה מומר ששחיטתו אסורה, ואף דהוה מומר לתיאבון, מ”מ איך אכל לכתחילה בלי בדיקת סכינו, וצ”ע.

”וַיֵּגֶשׁ יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשְׁחוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדִים יְדֵי עֵשָׂו” (בראשית כו, כב).

חז”ל (איכ”ר פתיחה ב) דורשים את הפסוק הזה, באמרם: כל זמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות - אין הידים ידי עשו וכו’, וידוע מה שהעולם שואלים, שדרש זה נראה בהיפוך מהכתוב: ”הקול קול יעקב - והידיים ידי עשו”, כלומר: עם שהקול קול יעקב - הידים ידי עשו! [וכתב רבי שלום שבדרון בהערות ללב אליהו: עפר אני תחת כפות רגלי כל הגדולים ז”ל לדורותיהם שדיברו בקושיא זו, אבל מה אעשה ואני בעניויתי לא זכיתי להבין ומעולם תמהתי: מה קושיא איכא כאן? והרי זוהי התמיהה שתמה יצחק אבינו ע”ה ואמר: ”הקול קול יעקב” - והאיך ”הידיים ידי עשו”? וא”כ הדרשה שדרשו חז”ל מכאן - פשוטה וברורה, שכל זמן שקולו של יעקב וכו’ - אין הידים ידי עשו! ודאי דברים בגו איכא הכא, אבל אני בעניי לא ידעתי, וצלע”ג].

ויש מפרשים, שהוא”ו של ”והידיים” וגו’ אינו כאן וא”ו החיבור אלא וא”ו המחלק, והיינו לומר שיש שתי דרכים לפני יעקב (א) שישאר בשם ”יעקב” ולא ישכח ממנו שרשו ועיקרו, דהיינו שקול שלו מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ועל ידי זה יודע שמו בשם ”יעקב איש תם יושב אהלים”. (ב) או שאם ח”ו לא יהיה מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אז יזכירוהו על ידי ”הידיים ידי עשו”! וכמו שראינו בעו”ה בדורנו שהצורך היטלר ימ”ש עם חיילותיו הזכירו לאלפי גרמנים שאבי אביהם או אם אמם עד שלשה דורות היו יהודים - ולקחו אותם לכבשני האש, והמה הילדים ראו כן תמהו, מה זאת? וכי גם אנחנו יהודים? הרי ”והידיים ידי עשו” - וכמו שנתבאר.

אכן אחיו של הגר”א ז”ל, במעלות התורה - מביא בשם הגר”א שפירש הכתוב בוא”ו החיבור, ואין סתירה לזה למה שאמרו חז”ל, דהכי קאמר: בזמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות - אין ישראל משועבדים לכוחות הטבע, ועולים למעלה מן הטבע, יורדים למלחמה

ואמרו ניכול מדידיה וניחוך, פי’ ונעשה חוכא ושחוק, שכל עסק מכירה זו היתה אצלם כחוכא ואיטלולא בחשבם שמרמים את יעקב איש תם למכור לו בכורה שאין בה שום תועלת גשמית במחיר של שוה כסף לחם וניזיד עדשים.

וכל זה בשעת המעשה, אבל אחר כך כשעבר הנאתו מניזיד העדשים נשאר חור בלבו של עשו ע”ד מכירת הבכורה, כי סוף סוף נתגדל בבית יצחק אבינו והיה לו מושג מה בחשיבות ענין הבכורה עד שבלבו התחרט על המכירה, ואז חשב איפכא שיעקב רימה אותו שכן טען עשו ”ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח” וכו’.

אבל באמת לא הוא רימה את יעקב, כי יעקב ידע מה הוא עושה וכי כדאי וכדאי לו עסק זה, וגם יעקב לא רימה את עשו שמרצונו הגמור החליט על עסק זה, ובשגם שבאמת לא היה שוה כלום לעשו זכות זה של הקרבת קרבנות שהיתה בכורות מאחר שיצא לתרבות רעה.

וכתב רבינו בחיי ז”ל, שמכירת עשו את הבכורה עבור ניזיד עדשים מרמז על מה שהרשע מחליף עולם עומד בעולם חולף, שבתחילה נהנה מזה ולבסוף ”ויצעק צעקה גדולה”, ע”ש דבריו ז”ל הקדושים.

והנה באמת כי הוא זה גם בעולם הזה כמי שמוותר על מצבו הרוחני של עסק התורה עבור הצלחות חומריות מדומות אשר לפי שעה נדמה לו כאילו הצליח הצלחה חשובה, אבל אחר זמן מופג השמחה של השגת תשוקתו, ובחיי היום יום טועם טעם מרור כי צרות לא יחסרו בכל מצב שיהיה אם בכה אם בכה, והקרחת במצבו הרוחני נשאר לעולם והולך ומתרחב מבלי יכולת לעצור בעדו ואז רואה שהיה מרומה מכל הצדדין [כי ענינים הגשמיים מסתדרים אצל כל אחד כפי מזלו והמתרחק מן האיסור מסתדר לו כל הדרוש באופן היתר ואכמ”ל], אבל מי רימהו הלא הוא רימה את עצמו.

ואמנם עיקר הזעקה גדולה ומרה הוא בעלמא דקשוט אשר שמה כל עניני החומר כבר חלף עבר, ונפשו עליו תאבל על אבדון עולם עומד, בזמן שהיה יכול להיות אפילו כמשה רבינו כמעט השנים שנקצב לו לדור בעולם הזה, וכמו שכתב הרמב”ם ז”ל פ”ה מהלכות תשובה.

(ברכת פרץ - רבי יעקב ישראל קניבסקי)

יש מפרשים כפשוטו, שמכר את הבכורה עבור ניזיד עדשים, וזהו דרך רשעים שדואגים לחיי שעה ובזים לחיי נצח.

אם נתבונן, נראה שכל אחד מאיתנו מוכר בכורתו ובעבור הנאה מועטת בעולם הזה לשוחח שיחה בטלה לשעה וכדו’, מוכנים לוותר על חיי נצח של עיסוק בתורה ובמצוות ששכרן עצום ורב, ומי ישערם, ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. והלא החילוק כאן גדול עוד יותר ממכירת הבכורה תמורת ניזיד עדשים, ובאולתינו אנו מוותרים על חיי נצח ודואגים לחיי שעה כפשוטו, ובכך גם מצערים את הנשמה שרוצה רק במזון רוחני.

וכמו עשו שאחר כך זעק זעקה גדולה והתחרט על המכירה, גם אנו סופנו שנגיע לחיי נצח ונזעק ונבכה מרה, שבאולתנו החלפנו עולם הנצח בעולם חולף, וכל אחד יבקש לרדת שוב לעולם ויבטיח לעבוד כל ימיו, וישיבו לו מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, שעולם הזה הוא עולם המעשה ועולם

ונוצחים – כאילו היה הידים שלהם ידי עשו. אבל בזמן שאין קולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות – אז הידים שלהם מוכרחים להיות ממש ידי עשו, כלומר: שיצטרכו להלחם בטבע – כמו הידים של עשו, וזולת זה לא יוכלו להלחם, כי אין להם הזכות שינהגו אתם למעלה מדרך הטבע.

הנה לכאורה צריך ביאור, שהרי משמעות הפסוק מורה כי באותה העת שהקול קול יעקב הידים ידי עשו, וזהו היפך מה שדרשו במדרש "בזמן ש"הקול קול יעקב" אז אין "הידידים ידי עשו".

אולם הביאור הוא, כי כן יסד מלכו של עולם ותחם תחומים וגבולים ליעקב ולעשיו, מקומו של יעקב הוא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות – שם יִשְׁמַע קולו. ומקומו של עשיו הוא בשדה הקרב – "על חרבך תחיה", שם הוא מקומו ותחומו. ואמנם כשקולו של יעקב מצפצף בבתי מדרשות – במקומו, כדבעי, ואינו ח"ו פורץ את תחומו, אזי גם אין הידים של עשיו – במקומו ובתחומו של יעקב, אלא בתחום שנקבע להם – במקומו של עשיו.

אבל ח"ו בעת שאין הקול קול יעקב, היינו שגם אצל יעקב יש יציאה ח"ו מהתחום ומהמקום שנקבע לו, אז ח"ו ניתן רשות גם לעשיו לצאת מתחומו וממקומו.

(מפי מרן הגרא"מ שך - הובא בטללי אורות)

"בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו" (ב"ר סה, כ).

ידועה קושיית העולם על דרשת חז"ל זו, הרי לפי דרשת חז"ל בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו, ואילו בפסוק כתוב להיפך: "הקול קול יעקב והידידים ידי עשו"?

מובא בספר "שארית נתן":

הרב מנישטאט סיפר לרבי נתן לוברט כי פעם שהה אצל האדמו"ר רא"מ מגור ואמר לפני תירוץ לשאלה זו, כי כוונת הכתוב היא ש"הקול קול יעקב" וגם "הידידים ידי עשו" היו של יעקב. לכן דרשו חז"ל כי בזמן שהקול קול יעקב, הרי גם ידי עשו משועבדות ליעקב, אבל כאשר אין הקול קול יעקב ח"ו, אזי עשו בכוחו.

אמר על כך האדמו"ר שזה 'אקליגע ווארט' [אמירה חכמה].

(מובא טללי אורות, שנים מקרא)

"וַיַּחְרַד יַצְחָק חֲרָדָה גְדוּלָה עַד מְאֹד" (בראשית כו, לד).

ביאור חרדתו של יצחק

הנה להלן (בראשית מה, ג) כתוב: "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו". ופירש רש"י, מפני הבושה. ואמרו חז"ל (ילקוט ויגש רמז קנב): "אמר ר' שמעון בן אלעזר, אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה וכו', יוסף קטנם של שבטים היה, ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, לכשיבא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מעשיו, על אחת כמה וכמה".

ויש להתבונן היכן היתה תוכחה בדבריו של יוסף לאחיו, והרי לא אמר להם אלא דברים אלו (בראשית שם): "אני יוסף העוד אבי חי", ומיד לאחריו כתיב: "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו", והיינו שנתביישו מפני תוכחתו, וממה נתביישו והרי לא הוכיחם כלל.

ומכאן נלמד מהי מהותה של תוכחה, כי אין התוכחה דברי כיבושין ומוסר, כפי שאנו רגילים לחשוב, אלא התוכחה היא העמדת האדם על טעותו, ומיד כשמכיר ומודה שטעות היתה בידו, הרי זה קיבל תוכחה.

וכשאמר להם יוסף "אני יוסף", כלומר, אני אחיכם הקטן שמכרתם אותי לעבד, והרי אני לפניכם מלך ומושל בכל ארץ מצרים וככל דברי החלומות אשר חלם, והראה להם שאף שהם במכירתו לעבד נתכוונו לבטל את חלומותיו, דוקא מכירה זו היא שקירבה את קיום החלום ועל ידה עלה על כסא מלכותו, מזה נוכחו האחים לדעת כי טעות גדולה היתה בידם בהעריכם את יוסף שלא כראוי, ובחושבים כי מעשיהם ירחיקו ויבטלו את דבריו, בעוד שבמעשה ידיהם הם קירבו וקיימו את דבריו. וזו היא התוכחה הגדולה ביותר לראות כי נהפכו פני הדברים מן הקצה אל הקצה, ואין יוסף "בעל החלומות" בעלמא, אלא נבואת אמת היתה בפיו, והיא הבושה הגדולה שתקפה אותם, ועל כן נבהלו מפניו.

ומכאן אמר ר"ש בן אלעזר "אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה", שאם כאשר הקטן שבאחים העמיד את אחיו על האמת נגרמה בושה ובהלה כזאת לאחים הגדולים שבטי י"ה, על אחת כמה וכמה לכשיבא הקב"ה ויעמיד את כל אחד ואחד על טעותו, מי יכילנו.

על פי הדברים האלו נבין את מאמרם ז"ל על הכתוב כאן: "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד", וברש"י (שם): "ראה גיהנם פתוחה מתחתיו", ואמרו חז"ל (בראשית רבה פס"ב ב ועיין בפ"ת שם): "אמר רבי חמא בר חנינא, "מאד" – מחרדה שחרד על גבי המזבח", פירוש, שהיתה חרדה זו של יצחק גדולה יותר מן החרדה שהיתה לו בשעה שנעקד על גבי המזבח. ולכאורה מה גרם לו לחרדה גדולה זו? וצ"ל שנודעזע ברגע שנתברר לו כי טעות היתה בידו כל ימיו בהערכתו את עשיו, כי עד עתה היה סבור כי לעשיו מגיעות הברכות, והנה, לפתע נתגלתה לו דמותו האמיתית של עשיו, שגיהנם פתוחה לו מתחתיו, ויעקב הוא הראוי לברכה, רגע זה של עמידה על הטעות המושרשת אצלו זמן רב – הוא רגע של חרדה גדולה עד מאד.

ועומק טעמו של דבר הוא, כי הטעות אינה בדעתו ובסברתו של האדם גרידא, אלא שאדם שחי בטעות הרי על פי טעות זו מכלכל הוא את כל מעשיו ימים רבים, ובהתגלות הטעות עומדים לנגד עיני האדם כל מעשיו וכל פעולותיו ונוכח הוא לדעת שאינם כשורה, ואין לך בושה וחרדה גדולות מאלו. והוא מה שאמרו חז"ל: "לכשיבא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מעשיו על אחת כמה וכמה", "לפי מעשיו" היינו שהתוכחה היא במה שיראה האדם את מעשיו, והנה אין בהם ממש, וכל מה שנתכוין לעשות במעשיו וכל תכלית פעולותיו הבל וריק, אוי לאותה בושה, ולכן יותר ממה ש"אוי לנו מיום הדין" הוא "אוי לנו מיום התוכחה".

(שיחות מוסר מאמר כד - רבי חיים שמואלביץ)

"בְּשִׁמְעֵ עֲשׂוֹ אֶת דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְדוּלָה וּמְרָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אָנִי אָבִי" (בראשית כו, לד).

עשיו צעק צעקה גדולה ומרה עד מאד, עד כדי כך היתה אמונתו בהברכות, ומ"מ היה עשיו הרשע. רואים מכאן ששני דברים המה, יכולים להיות מאמין, ובנוגע למדות להיות

רוצח גנב ונואף, ואף שאמונתו לא נגעה בעומק בלבו רק בשכבות העליונות של הלב, כמו הכיבוד אב שלו שאע"פ שהיתה גדולה מאד (עד שרשב"ג התקנא בו שאין מכבד אביו אחד ממאה שהיה עשוי מכבוד) ומ"מ אמר "יקרבו ימי אבל אבי", ורואים שהכיבוד אב לא נגעה בכל עומק לבו וכמו כן היתה אמונתו, אבל מ"מ היה לו מדרגת מה באמונה ובכיבוד אב, ולא עזר כלל בנוגע למדות. רואים שמדות זהו עבודה מיוחדת. וכיוצא בו בבלעם שאמר "לא אוכל לעבור את פי ה'" וגו', "כל אשר ידבר ה'" וגו', ומ"מ הרבה להרשיע ונשאר בלעם, וכן עשוי אעפ"י שהאמין כל כך בברכות מ"מ נשאר עשוי. ולענין זה הוא שאמרו חז"ל, מהו עשוי, זה שוא שבראתי בעולמי (מד"ר סג, ג), אין פיו ולבו שוין, מדבר בפיו דברים עליונים ולבו כל עמו, וזה שוא הלב אין מתאים עם הפה, ולעומת זאת יעקב "איש תם" - כפיו כן לבו.

(מליץ יוסר - רבי ראובן מלמד)

"וַיִּשְׁמַעְם עֲשׂוֹ אֶת יַעֲקֹב עַל הַפְּרָכָה אֲשֶׁר פָּרְכוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ פָּלְבוּ יִקְרְבוּ יְמֵי אָבֶל אָבִי וְאַהֲרַגְנָה אֶת יַעֲקֹב אָחִיו". (בראשית כו, כא)

יקרבו ימי אבל אבי

הנה יש לעיין, מדוע אמר עשו בלבו, שיהרוג את אחיו יעקב דוקא בזמן "אבל אבי", ולא תיכף לאחר מיתת יצחק. וכתב ב"כלי יקר", וז"ל: תלה הדבר בימי אבל, לפי שאבל אסור לעסוק בתורה כי "פקודי ה' ישרים משמחי לב". ויצחק אמר "והיה כאשר תריד", דהיינו בזמן שלא יעסקו בתורה "ופרקת עולו". א"כ באבלו ודאי לא יעסקו בתורה ולא יהיה לו דבר המגין עליו, ואז "אהרגה את אחי". ומטעם זה אמרו רז"ל שהאבל צריך שמירה לפי שאין התורה המגינה עליו שנאמר "בהתהלכך תנחה אותך, ובשכבך תשמור עליך", עכ"ל.

אמנם יש להוסיף דלכאורה אבל מותר בלימוד דברים הנוגעים לאבלותו, (יעיין שו"ע יור"ד הלכות אבלות שפ"ד ד) ושוב יש לו דבר המגין עליו. אלא נראה דכיון שאין אלו הדברים שלבו חפץ ללמוד, וגם אסור לו לעסוק בעיון ובפלפול אין הם בבחינת "משמחי לב", ועל תורה כזו אין את הכלל של "מגני ומצלי".

(שי לתורה)

*

הוסיף בזה הגאון רבי דב צבי קרלנשטיין: הנה לכאורה גם האבל מותר בתלמוד תורה, שהרי רשאי הוא ללמוד בדברים המותרים, ולמה שלימוד זה לא יגן עליו?

אלא על כרחך מבואר כאן, כי הסגולה שנאמרה על התורה שהיא "מגנא ומצלא", זהו דווקא על לימוד תורה בעמל ויגיעה, הוא זה שבכוחו להגן ולהציל, אך זה השרוי באבלו, אמנם יכול הוא ללמוד תורה, אך הוא אינו רשאי להתייגע ולעמול בה. וממילא לאבל חסר את השמירה המיוחדת הנתונה לעמלי התורה, שהיא מגנא ומצלא!

ועל דרך זו כבר כתב מרן הזוהר איש בלשונו הזהב: "כל סגולות התורה לא נאמרו אלא על עמלה". ועל כן, כאשר ביקש עשו לפגוע ביעקב, ידע כי האפשרות היחידה היא בימי אבלו של אביו, אז יהיה יעקב חסר את ההגנה המיוחדת בכוחה של תורה!

ועוד יש להוסיף בזה, כי יעקב אבינו כשברח מפני עשו נטמן בישיבת שם ועבר י"ד שנים, ודרש חז"ל על הפסוק (כח, יא)

"וישכב במקום ההוא" לשון מיעוט, כי באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים לא שכב כלילה, שהיה עוסק בתורה.

הרי לנו שדרך ההנהגה של יעקב אבינו היא כאשר הוא שרוי במצב סכנה ונרדף ע"י עשו אחיו המבקש להורגו, הוא לא שוכב כלילה אלא עוסק בתורה, וזאת כאמור, מפני שהוא נזקק באותו זמן לשמירה גדולה, ולפיכך הרבה באותם שנים בתורה ובעמלה, אשר היא מגנא ומצלא.

✽

"וַיִּרְא עֲשׂוֹ כִּי רְעוּת בְּנוֹת פְּנֵעַן פְּנֵעֵי יִצְחָק אָבִיו", "וַיִּלֶךְ עֲשׂוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם אַחֹת נְבִיּוֹת עַל נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה" (בראשית כח, ה-ט).

לשטת דרכו מוסוד

במדרש רבה (פס"ד י'): "וירא עשו כי רעות בנות כנען" וגו', "וילך עשו אל ישמעאל". רב יהושע בן לוי אמר, נתן דעתו להתגייר, מחלת שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו. בשמת, שנתבסמה דעתו עליו [כלומר שנתיישרה דעתו במה שבקש מיוחסות ובמה שנתן דעתו להתגייר. וימתקו המים מתרגמינן ובסימי מיא (עץ יוסף)]. אמר רבי אלעזר, אילו הוציא את הראשונה יפה היה, אלא "על נשיו", כאב על כאב. דבר אחר, כוב על כוב [פי' קוץ על קוץ, ואין בין לשון זה ללשון ראשון אלא לישנא בעלמא]. תוספת על בית מלא [כלומר שבת תוספת קוץ על בית שכבר מלא קוצים], ע"כ. ורש"י מפרש יותר, שלא גירש את הראשונות.

אפשר ללמוד מכאן דבר נפלא. הנה עשו, המעלה שהיתה לו בענין כבוד אב, הביאה אותו שנתן דעתו להתגייר, ועד למדרגה שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו, מדרגה גדולה מאד.

ורבי אלעזר אמר, אילו היה מגרש את הראשונות יפה היה, אבל כעת שלא גירש הראשונות נשאר מכל עבודתו כאב על כאב, או כוב על כוב ותוספת (עוולה) על בית מלא.

נמצאנו למדים מזה חשיבות דרכי ההשתלמות והתשובה. כי יש לפעמים שעולה באדם מחשבה טובה שצריך להיטיב דרכו, ומתחיל להוסיף מעלות על מעלות ומעשים טובים על מעשים טובים, ובכל זאת מצבו הרוחני הכללי אינו זז ממקומו, כי לא עקר מן השורש את הפגם שלו במעלות או במידות, הסיבה הראשונה שהשפילה אותו מקודם, רק הוסיף מעלות אחרות, וזה לא מספיק, אלא צריך להביא שינוי יסודי במצבו. ואם לא עשה כן, פגמו, וחסרונו העיקרי נשאר, ורק הוסיף מעשים טובים ומעלות, וקיבל דרכו של עשו, שלא גירש את הראשונות, אלא לקח על נשיו גם את מחלת בת ישמעאל.

ובעלי מוסר משלו על זה משל: כמי שמתדמה לו שנוסע ברכבת ההולכת למזרח, ובאמצע הדרך הרגיש שהוא עלה ברכבת הנוסעת למערב, מה עשה? רץ בתוך הרכבת ממערב למזרח. זוהי טפשות גדולה, הלא הרכבת נוסעת למערב, ומה יעזור לו אם הוא ירוץ בתוך הרכבת למזרח? אלא היה עליו לרדת ולעבור לרכבת אחרת ההולכת למזרח.

ועל זה צריך התחכמות בחכמת המוסר וידיעות מחכמי המוסר המושלים ביצרם, ויודעים להראות את הדרך הנכונה.

(זכרון מאיר - רבי מאיר רובמן)

✽